

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.6.3>

БУТИРСЬКА І.А.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ВІНАГОРОДИ АРБІТРАЖНОМУ
КЕРУЮЧОМУ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО (НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ)**

**CURRENT ISSUES OF PAYMENT OF REMUNERATION TO THE ARBITRATION
MANAGER IN A BANKRUPTCY (INSOLVENCY) CASE**

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань, що виникають у зв'язку з виплатою винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Наголошено, що при затвердженні звіту арбітражного керуючого про нарахування і виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат суд повинен дослідити, які дії вчиняв арбітражний керуючий та протягом якого часу. Для цього суд витребує в арбітражного керуючого помісячний звіт про виконану роботу, досліджує його і лише після цього затверджує поданий звіт.

Проаналізовано Прикінцеві та перехідні положення Кодексу України з процедур банкрутства в частині, що регулює питання оплати праці арбітражного керуючого на період дії воєнного стану. Наголошено, що такі законодавчі положення спрямовані на забезпечення прав боржників, які опинилися у настільки скрутному матеріальному становищі, що не в змозі навіть одразу оплатити авансування винагороди арбітражному керуючому.

Досліджено судову практику застосування відповідних законодавчих положень та розкрито проблеми, що виникають під час правозастосування відповідних законодавчих приписів. Наголошено, що у випадку відсторонення арбітражного керуючого, з яким раніше було укладено угоду про оплату праці, винагороду та відшкодування витрат арбітражного керуючого, нового арбітражного керуючого доводиться обирати з числа тих, хто погоджується також працювати на умовах розстрочення винагороди, що не сприяє ефективності роботи та незалежності такого арбітражного керуючого.

Аргументовано, що Прикінцеві та перехідні положення Кодексу України з процедур банкрутства, які передбачають особливості сплати винагороди арбітражному керуючому в умовах воєнного стану, передбачають укладення угоди про оплату праці арбітражного керуючого на час виконання ним повноважень тільки до закриття провадження у справі, не врахувавши, що арбітражного керуючого може бути відсторонено від виконання повноважень.

Аргументовано необхідність відповідних змін до Кодексу України з процедур банкрутства для забезпечення єдності судової практики та ефективності застосування процедур банкрутства.

Ключові слова: боржник, банкрутство, неплатоспроможність, винагорода, оплата праці, арбітражний керуючий, воєнний стан.

The article is devoted to the study of topical issues arising in connection with the payment of remuneration to the arbitration manager in a bankruptcy (insolvency) case.

It is emphasized that when approving the arbitration manager's report on the accrual and payment of monetary remuneration, the implementation and reimbursement of expenses, the court must investigate what actions the arbitration manager took and during what time. To do this, the court requires the arbitration manager to submit a monthly report on the work performed, examines it and only after that approves the submitted report.

The Final and Transitional Provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures are analyzed in the part that regulates the issue of remuneration of the arbitration manager for the period of martial law. It is emphasized that such legislative provisions are aimed at ensuring the rights of debtors who find themselves in such a difficult financial situation that they are unable to even immediately pay the advance payment of remuneration to the arbitration manager.

The judicial practice of applying the relevant legislative provisions has been studied and the problems that arise during the application of the relevant legislative provisions have been revealed. It is emphasized that in the case of the removal of an arbitration manager with whom an agreement on the remuneration, remuneration and reimbursement of the expenses of the arbitration manager was previously concluded, the new arbitration manager has to be selected from among those who also agree to work on the terms of remuneration in installments, which does not contribute to the efficiency of the work and independence of such an arbitration manager.

It is argued that the Final and Transitional Provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, which provide for the specifics of the payment of remuneration to the arbitration manager under martial law, provide for the conclusion of an agreement on the remuneration of the arbitration manager for the period of his/her performance of powers only until the closure of the proceedings in the case, without taking into account that the arbitration manager may be removed from the exercise of powers.

The need for appropriate amendments to the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures is argued to ensure the unity of judicial practice and the effectiveness of the application of bankruptcy procedures.

Key words: *debtor, bankruptcy, insolvency, remuneration, wages, arbitration manager, martial law.*

Постановка проблеми. Одним із ключових учасників справи про банкрутство (неплатоспроможність) є арбітражний керуючий, від роботи якого залежить рух і спрямованість всієї справи. За виконання своїх повноважень арбітражний керуючий повинен отримувати справедливий винагороду, проте на практиці цього не завжди вдається досягти, у зв'язку з чим дослідження даного питання завжди є актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які обрали предметом своїх досліджень питання банкрутства та неплатоспроможності, слід відзначити: О. Белянович, О. Бірюкова, Л. Грабован, М. Гурина, А. Данілова, В. Джуна, В. Дутку, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк, Т. Чубар та інших. У працях згаданих вчених всебічно досліджуються різні інститути права неспроможності (банкрутства), проте в частині сплати винагороди арбітражному керуючому все ще залишається ряд проблемних питань, що потребують дослідження.

Метою статті є розкриття актуальних питань, що виникають у зв'язку з виплатою винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Виклад основного матеріалу дослідження. Арбітражний керуючий у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) займає місце самостійного учасника, контроль за діяльністю якого здійснює як господарський суд, так і комітет кредиторів [1, с. 81]. Питання оплати послуг арбітражного керуючого завжди стояло досить гостро. За виконання відповідних повноважень у справі про банкрутство арбітражний керуючий має право на грошову винагороду, під якою треба вважати виплату арбітражному керуючому (розпоряднику майна, керуючому санацією, ліквідатору) грошових сум заявником (кредитором (кредиторами) або боржником) відповідно до вимог закону або рішення заявника [2, с. 142].

Відповідно до положень ст. 30 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) сплата основної винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень розпорядника майна, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією здійснюється за рахунок коштів, авансованих заявником (кредитором або боржником) на депозитний рахунок господарського суду, який розглядає справу, до моменту подання заяви про відкриття провадження у справі. У разі якщо процедура триває після закінчення авансованих заявником коштів, основна винагорода арбітражного керуючого сплачується за рахунок коштів, одержаних боржником – юридичною особою у результаті господарської діяльності, або коштів, одержаних від продажу майна боржника, яке не перебуває в заставі, або коштів фонду,

створеного кредиторами для виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого (у разі його створення).

Щодо створення такого фонду, Д. Мандичев розмірковує: «Проте створення такого фонду є не обов'язком, а правом кредиторів. Як наслідок, у разі відсутності грошових коштів у боржника арбітражний керуючий стає залежним від волі кредиторів. Арбітражний керуючий взагалі може не отримати винагороди. Він працюватиме безкоштовно. Для збалансування інтересів кредиторів та арбітражного керуючого доцільно передбачити на законодавчому рівні інше джерело оплати винагороди арбітражному керуючому. Таким джерелом може бути фонд, утворений саморегульованою організацією арбітражних керуючих» [3, с. 100].

А. Данілов, розкриваючи проблематику активності кредиторів в стимулюванні роботи арбітражного керуючого, зазначає: «... пасивна поведінка кредитора, неефективне використання своїх процесуальних можливостей, ухилення від створення фонду оплати винагороди арбітражного керуючого, епізодичний характер взаємодії з арбітражним керуючим мають свої логічні наслідки – надмірну тривалість процедур банкрутства та необхідність оплати його винагороди за відсутності очікуваних результатів його роботи» [4, с. 211].

Наведені вище тези є спірними і ось чому. Із процедурою розпорядження майном (реструктуризації боргів боржника) все більш-менш зрозуміло, адже ініціюючий кредитор або боржник здійснив авансування оплати основної грошової винагороди. Проблеми, як правило, виникають у процедурі ліквідації (погашення боргів боржника), коли авансовані кошти закінчилися, а у банкрута відсутнє майно і фонд оплати винагороди арбітражного керуючого не створений.

Такі ситуації призводять до конфліктів між арбітражним керуючим та кредиторами, оскільки останні не тільки не отримали задоволення своїх вимог, а ще й повинні заплатити винагороду арбітражному керуючому, який майна банкрута не виявив. У такому випадку оплата праці арбітражного керуючого все одно повинна бути здійснена, адже, як неодноразово наголошував Верховний Суд у своїх постановках, надання послуг арбітражного керуючого відбувається виключно на платній основі. Законодавством не передбачено випадків здійснення своїх повноважень арбітражним керуючим безоплатно (правовий висновок наведений у постанові Верховного Суду від 16 липня 2020 року у справі № 918/454/18) [5].

Проте, при затвердженні звіту арбітражного керуючого про нарахування і виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат суд повинен дослідити, які дії вчиняв арбітражний керуючий та протягом якого часу. Для цього суд вистебить в арбітражного керуючого помісячний звіт про виконану роботу, досліджує його і лише після цього затверджує поданий звіт.

Спрямованість справи про банкрутство залежить від того, хто ініціює справу про банкрутство (кредитор або боржник). Переважна більшість справ про банкрутство юридичних осіб ініціюється кредиторами і використовується ними як один із механізмів погашення їхніх вимог до боржника, як альтернатива виконавчому провадженню [6, с. 27]. Провадження ж у справах про неплатоспроможність фізичних осіб відкриваються виключно за ініціативою боржника, який і повинен здійснити авансування винагороди арбітражного керуючого за перші три місяці його роботи.

Зі свого боку, арбітражний керуючий, як суб'єкт незалежної професійної діяльності, вправі вимагати від боржника належної оплати своєї роботи або ж перспективи отримання винагороди за рахунок коштів, одержаних від продажу майна боржника. Б. Поляков та Р. Поляков вказують, що конструкція КУЗПБ побудована таким чином, щоб заохочувати арбітражного керуючого до активної діяльності, спрямованої на повернення майна в конкурсну (ліквідаційну) масу, стягнення боргів з учасників і керівника боржника, на продаж майна, в тому числі заставного, за високими цінами і т.д. [7]. Інакше кажучи, наразі законодавець намагається ніби змусити арбітражного керуючого працювати, адже саме від якості його праці залежатиме його винагорода – чим більше майна боржника, тим більше шансів на отримання винагороди та відшкодування затрат [8, с. 82].

Разом з тим, майбутні боржники у справах про банкрутство (неплатоспроможність) постійно намагаються уникнути витрат на авансування винагороди арбітражного керуючого, укладаючи з останнім угоду про розстрочення оплати такої винагороди, тим паче що зміни, внесені до Прикінцевих та перехідних положень КУЗПБ, це дозволяють.

Так, відповідно до п. 1-6 Прикінцевих та перехідних положень КУЗПБ під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування:

– стосовно боржника справу про банкрутство (неплатоспроможність) може бути відкрито без здійснення авансування передбаченої цим Кодексом винагороди арбітражному керуючому на

депозитний рахунок суду. У такому разі до заяви про відкриття справи про банкрутство (неплатоспроможність) додається копія укладеної заявником угоди з обраним ним арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття з виплатою на умовах, визначених цією угодою, винагороди в розмірі, що не має перевищувати розмір, встановлений цим Кодексом. Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до цього пункту, призначає розпорядником майна або керуючим реструктуризацією арбітражного керуючого, з яким заявником укладено угоду.

Наведені законодавчі положення спрямовані на забезпечення прав боржників, які опинилися у настільки скрутному матеріальному становищі, що не в змозі навіть одразу оплатити авансування винагороди арбітражному керуючому. Проте формулювання, які використовує законодавець, наштовхують на певні роздуми. Так, у згаданих положеннях мова йде про угоду з арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття. Проте що робити у випадку, якщо такого арбітражного керуючого буде відсторонено від виконання ним повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією у майбутньому? Нового арбітражного керуючого доведеться обирати з числа тих, хто погоджується також працювати на умовах розстрочення винагороди. А це жодним чином не сприяє ефективності роботи та незалежності такого арбітражного керуючого.

Ситуації, коли арбітражного керуючого, з яким укладено договір про оплату праці і розстрочення сплати винагороди, слід замінити на іншого арбітражного керуючого, уже виникають на практиці.

Так, наприклад, 25 травня 2022 року до суду надійшло клопотання від 24 травня 2022 року про заміну арбітражного керуючого у справі № 902/61/22. Як вбачається із змісту клопотання, 24 листопада 2021 року між боржником та арбітражним керуючим Н. було укладено договір про оплату праці, винагороду та відшкодування витрат арбітражного керуючого, який був доданий боржником до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність під час звернення до Господарського суду Вінницької області разом із заявою арбітражного керуючого на участь у справі. Ухвалою Господарського суду Вінницької області у справі № 902/61/22 від 16 лютого 2022 року відкрито провадження у справі про неплатоспроможність боржника, арбітражного керуючого Н. було призначено керуючим реструктуризацією у цій справі. У зв'язку з тим, що Н. загинув в ході бойових дій, захищаючи місто Ірпінь, боржник просить суд здійснити заміну арбітражного керуючого та прийняти новий договір про оплату праці, винагороду та відшкодування витрат арбітражного керуючого, укладений між боржником та новим арбітражним керуючим Б. Суд задовольнив клопотання [9].

Таким чином, у випадку відсторонення з тих чи інших причин арбітражного керуючого, з яким раніше було укладено угоду про оплату праці, винагороду та відшкодування витрат арбітражного керуючого, нового арбітражного керуючого доводиться обирати з числа тих, хто погоджується також працювати на умовах розстрочення винагороди. А це жодним чином не сприяє ефективності роботи та незалежності такого арбітражного керуючого.

Крім того, часто на практиці виникають проблеми щодо змісту угоди про оплату праці, укладеної з арбітражним керуючим. Так, наприклад, господарські суди вимагають, щоб в угоді про оплату послуг арбітражного керуючого було вказано про виконання арбітражним керуючим не лише повноважень розпорядника майна чи керуючого реструктуризацією, але і повноважень керуючого санацією, керуючого реалізацією майна та ліквідатора, що є цілком логічним та обґрунтованим, оскільки тільки так можуть бути забезпечені виконання всіх завдань справи про банкрутство (неплатоспроможність).

Так, наприклад, Господарський суд Рівненської області в ухвалі від 12 грудня 2024 р. у справі № 918/1099/24 вказав таке. Наданий заявником примірник договору не відповідає вимогам пункту 1-6 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, оскільки вказані положення закону визначають, що укладена угода з обраним арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про неплатоспроможність визначає розмір та порядок виплати до її закриття, всупереч зазначеному наданий примірник угоди визначає розмір та порядок виплати винагороди за виконання повноважень лише керуючого реструктуризацією. Так, відповідно до предмету договору вказано, що цей договір визначає порядок оплати послуг та відшкодування витрат арбітражного керуючого лише як керуючого реструктуризацією, а арбітражний керуючий зобов'язується надавати послуги і виконувати повноваження лише керуючого реструктуризацією. Разом з тим суд зауважує, що провадження у справі про неплатоспроможність не

обмежується процедурою реструктуризації боргів, оскільки кодексом передбачено також процедура погашення боргів з призначенням керуючого реалізацією майна, відповідно у випадку переходу до іншої процедури, питання оплати послуг арбітражного керуючого а також виконання ним повноважень у справі до її закриття залишаться не вирішеним. Таким чином дана угода суперечить положенням КУзПБ. Суд звертає увагу заявника, що нормами пункту 1-6 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ в імперативному порядку унормовано, що така угода встановлює умови оплати послуг арбітражного керуючого до закриття провадження у справі. При цьому підстави для закриття провадження у справі встановлені статтею 90 КУзПБ. Водночас підставами для закриття провадження у справі про неплатоспроможність, в тому числі, може бути виконання плану реструктуризації, а також завершення процедури погашення боргів боржника за результатом визнання боржника банкрутом та призначення керуючого реалізацією. Таким чином суд не приймає долучений заявником договір про оплату праці від 6 листопада 2024 року як доказ авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень, оскільки вказаним договором не передбачено умови оплати послуг арбітражного керуючого з часу відкриття провадження у справі до її закриття, як того вимагає пункт 1-6 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ [10].

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі виникає чимало питань, пов'язаних з оплатою праці арбітражного керуючого. У випадку відсторонення з тих чи інших причин арбітражного керуючого, з яким раніше було укладено угоду про оплату праці, винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого, нового арбітражного керуючого доводиться обирати з числа тих, хто погоджується також працювати на умовах розстрочення винагороди. А це жодним чином не сприяє ефективності роботи та незалежності такого арбітражного керуючого. Прикінцеві та перехідні положення КУзПБ, які передбачають особливості сплати винагороди арбітражному керуючому в умовах воєнного стану, передбачають укладення угоди про оплату праці арбітражного керуючого тільки до закриття провадження у справі, не врахувавши, що арбітражного керуючого може бути відсторонено від виконання повноважень. Це потребує внесення змін до відповідних положень КУзПБ для забезпечення єдності судової практики та ефективності застосування процедур банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Кабенюк Ю. Участь арбітражного керуючого у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Право України*. 2021. № 4. С. 71–83. DOI: 10.33498/loiu-2021-04-071
2. Рябцева Я. Г. Правове регулювання оплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 1. С. 141–146.
3. Мандичев Д. В. Правове регулювання запобігання корупції у діяльності арбітражного керуючого. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 98–102. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/25.pdf(дата звернення: 16.12.2024)DOI10.32782/2524-0374/2021-9/23
4. Данілов А. Актуальні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Право України*. 2020. № 10. С. 202–216. DOI 10.33498/loiu-2020-10-202
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 липня 2020 року у справі № 918/454/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90465527> (дата звернення: 12.12.2024).
6. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32. DOI 10.15407/econlaw.2021.02.025
7. Поляков Б., Поляков Р. Золоте теля, або Арбітражний керуючий – не раб кредиторів, а суб'єкт незалежної професійної діяльності за рахунок останніх. *Закон і бізнес*. № 17 (1471). 02.05–08.05.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/print/142493-arbitrazhniy_keruyuchiy_ne_rab_kreditoriv_a_subekt_nezalezh.html (дата звернення: 16.12.2024).
8. Поляков Р. Б. Порівняльно-правові аспекти регулювання процедури банкрутства в Німеччині та Україні: монографія. Чернівці : Технодрук, 2021. 287 с.
9. Ухвала Господарського суду Вінницької області від 05 липня 2022 року у справі № 902/61/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105125788> (дата звернення: 16.12.2024).
10. Ухвала Господарського суд Рівненської області в ухвалі від 12 грудня 2024 р. у справі № 918/1099/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123712520> дата звернення: 16.12.2024).